

Národné parky – ochrana biodiverzity v praxi

Čo je to biodiverzita

Keď sa spomenie slovo **biodiverzita**, každý z nás si predstaví význam tohto termínu po svojom. Niektorí si predstaví rôznorodosť druhov, iní sa vybaví rozmanitosť ekosystémov a ďalší si možno spomenie na genetickú diverzitu. A takto by sme mohli pokračovať. Kto z nich bude ale k pravde najbližšie? Paradoxne všetci budú na tom rovnako. Termín biodiverzita zaviedol do odbornej literatúry v roku 1980 profesor prírodných vied na Harvardovej univerzite (USA) Edward O. Wilson. Svetový fond na ochranu prírody (World Wildlife Fund - WWF) definoval v roku 1989 biodiverzitu ako „*bohatstvo života na Zemi, milióny rastlín, živočíchov a mikroorganizmov, vrátane ich génov a ich zložitých ekosystémov, ktoré vytvárajú životné prostredie.*“

Dohovor o biologickej diverzite (*Convention on Biological Diversity*) ju definuje ako „*variabilitu medzi živými organizmami vo všetkých prírodných zložkách, vrátane suchozemských, morských a iných vodných ekosystémov a ekologických komplexov, ktorých sú súčasťou. To zahŕňa diverzitu vo vnútri druhov, medzi druhmi a diverzitu ekosystémov.*“

I keď sa v súčasnosti bežne rozlišujú tri hierarchické úrovne biodiverzity (rozmanitosti): *na úrovni génov, druhov a ekosystémov*, existujú aj ďalšie úrovne, ako napr. *diverzita krajiny*, ktorá sa skloňuje predovšetkým v krajinej ekológii.

Na biodiverzitu ako takú vplyva množstvo faktorov, a to od abiotických, cez biotické, časové až po priestorové. Ako najkľúčovejšie z hľadiska vplyvu sa však v poslednej dobe javia faktory antropogénne (vplyv ľudských aktivít). Posledne zmienená kategória vplyvov predstavuje osobitnú problematiku, pretože v sebe sčasti zahŕňa súhrn všetkých vymenovaných faktorov a navyše ešte prikladá vplyv cieleného ľudského záujmu. Ak v pôsobení daných faktorov prevládne

negatívny charakter, nevyhnutne začne dochádzať k zníženiu biodiverzity. Podľa dostupných informácií, znížovanie biodiverzity sa začalo pred asi 65 miliónmi rokov, keď začali vymierať dinosaury. V modernej histórii je však skutočná výrazná strata biodiverzity spojená s nadmerným odlesňovaním tropických lesov. Tento problém sa však nezastavil v trópech, kde, mimochodom, nielenže neprestal, ale naopak nabral na intenzite. V súčasnosti je ohrozená aj biodiverzita lesov mierneho pásma.

K zníženiu biologickej diverzity prispieva zmenšovanie biotopov a ich drobenie, introdukovanie nepôvodných druhov, nadmerné využívanie rastlinných a živočíšnych druhov, imisné poškodenie pôdy, vody, ovzdušia a, samozrejme, aj spriemyselné poľnohospodárstva a lesníctva a globálne klimatické zmeny. Ak bude tento trend pokračovať, hrozí vyhynutie desiatich druhov rastlín aj živočíchov.

Strategické ciele ochrany biodiverzity sú zamerané na:

- zachovanie biodiverzity v rámci ochrany génov, druhov, biocenóz a ekosystémov,
- štúdium biodiverzity, ktoré zároveň znamená skvalitňovanie informácií pre verejnosť o význame a hodnotách biodiverzity,
- trvalo udržateľné a vyrovnané využívanie biodiverzity s cieľom hospodárenia s prírodnými zdrojmi so súčasným zachovaním ich prirodzenej obnoviteľnosti.

Podstatnou súčasťou ochrany biodiverzity je zvyšovanie účasti verejnosti na nej, lepší prístup obyvateľstva k výchove a informáciám a väčšia inštitucionálna zodpovednosť. Ochrana biodiverzity bude trvalo udržateľná len vtedy, ak jej bude naklonená verejná mienka, vrátane zainteresovanej politickej verejnosti. Tradičný prístup k ochrane biodiverzity je dlhodobý zameraný na ochranu druhov a zriaďovanie rozličných kategórií chránených území. V uvedenom kontexte majú osobitný význam práve národné parky.

Národné parky SR

Podľa § 19 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny je národný park rozsiahlejšie územie, spravované s výmerou nad 1 000 ha, prevažne s ekosystémami podstatne nezmenenými ľudskou činnosťou alebo v jedinečnej a prirodzenej krajinej štruktúre, tvoriace nadregionálne biocentrá a najvýznamnejšie prírodné dedičstvo, v ktorom je ochrana prírody nadradená nad ostatné činnosti. Na Slovensku máme vyhlásených 9 národných parkov.

Tatranský národný park - TANAP

Vyhlásený zákonom SNR č. 11/1948 Zb. SNR, výmera: 74 111 ha, informačné stredisko: IC Pribylina.

Predmetom ochrany je jedinečný vysokohorský ľadovcový

reléf a najvyššie horstvo Karpatského oblúka s najväčším počtom endemitov. Rastlinstvo a živočíšstvo Tatranského národného parku má všeobecne vysokohorský charakter a je časťou biologického spoločenstva, ktoré je zvláštnosťou v strednej Európe. Tvorí jednu z najcennejších častí bohatstva a krás prírody Tatranského národného parku.

Najvýznamnejšie a najznámejšie maloplošné chránené územia (MCHÚ) v NP: NPR Tichá dolina a NPR Belianske Tatry. **Náučné chodníky:** Monkova dolina, Javorová dolina, Skalnaté pleso, Popradské pleso, Smokovec.

Národný park Nízke Tatry - NAPANT

Vyhlásený nariadením vlády SSR č. 119/1978 Zb., výmera: 72 842 ha, informačné stredisko: IS Liptovský Hrádok, IS Liptovská Teplička.

Predmetom ochrany sú ekosystémy podhorskej, horskej a vysokohorskej krajiny, charakteristický krajinný ráz, fauna a flóra. Príkladom je kras Jánskej a Demänovskej doliny s rozsiahlymi jaskynnými systémami (najhlbší a najdlhší jaskynný systém v SR, celkovo viac ako 700 evidovaných jaskýň), hĺbny reliéf hlavného hrebeňa Nízkych Tatier s príkladmi ľadovcovej činnosti. Ozdobou pohoria sú mnohé vzácne druhy hmyzu, z ktorých vyniká jasoň červenooká a fúzač karpatský. Svetovým unikátom je mach ochyrea tatranská, ako aj večernica slovenská, ktoré nikde inde nerastú. Lomikameň pozmenený, skalienka ležatá či kučeravec čiarkovitý sú zase jedinečné v rámci Slovenska.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Ďumbier, NPR Skalka, NPR Ohníšte, NPR Jánska dolina, NPR Salatín, PR Sliačske travertíny, PR Meandre Hrona, CHA Jakub.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Donovaly - Šachtica, NCH Šachtica - Sásová, NCH Demänovská dolina, NCH Tále - Trangoška, NCH k Demänovskej jaskyni Slobody, NCH k Demänovskej ľadovej jaskyni, NL Bystrianska jaskyňa, NL Demänovská ľadová jaskyňa, NL Demänovská jaskyňa slobody, NL Jaskyňa Mŕtvych netopierov, NL Tále - Krpáčovo, NCH Ďumbiersky vysokohorský kras, NCH Zlatnica, NCH NPR Demänovská dolina, NCH k minerálnemu prameňu Kyslá voda, NCH Špaňodolinský banický chodník, NCH Liptovský Ján - Liptovský Hrádok, NCH Jakub.

Pieninský národný park - PIENAP

Vyhlásený nariadením Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 5/1967 Zb., výmera: 3 749,66 ha, informačné stredisko: nástupisko plť v Červenom Kláštore, výstupisko plť v Lesnici, pri chate Pieniny v Lesnici.

Ochrana je zameraná na zvyšky pôvodnej prírody, zachovanie krajinného rázu, zveľaďovanie a obnovenie prírodného bohatstva územia národného parku. Pre jeho územie je charakteristický bradlový aj krasový reliéf so značným zastúpením rôznych povrchových a podzemných foriem. K dominantným povrchovým formám patria riečne prielomy vytvorené eróznou silou vodných tokov. Územie je významné aj z hľadiska druhovej ochrany. V súlade s mimoriadnymi prírodnými i vedeckými hodnotami sa vytvárajú podmienky jeho využitia pre vedecké bádanie, rekreáciu, cestovný ruch, ako aj na široké kultúrno-osvetové sprístupnenie.

NP PIENINY - prielom Dunajca (foto: Jozef Klinda)

NP Slovenský kras - Gombasecká jaskyňa (foto: Jozef Klinda)

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: V minulosti Prielom Dunajca, Prielom Lesnického potoka, Haligovské skaly s jaskyňou Axamitka.

Náučné chodníky a náučné lokality: Prielom Dunajca – 1. NCH v bývalom Československu zriadený v roku 1966, 4 NL - jedna pred infocentrom v Lesnici a tri pri zosuvných jazerách v Osturni a v Jezersku.

Národný park Malá Fatra

Vyhlásený nariadením vlády SSR č. 24/1988 Zb., výmera: 22 630 ha, informačné stredisko: Štefanová.

Účelom zriadenia národného parku je chrániť, obnovovať a zveľaďovať prírodné bohatstvo a krajinné krásy územia Malej Fatry s ohľadom na jeho mimoriadny kultúrny a vedecký význam, zdravotné, vodohospodárske a estetické hodnoty. Osobitosti predstavujú svojrázne, veľmi zachované časti pohoria, výskyt význačných rastlinných a živočíšnych spoločenstiev, geologických javov a geomorfologických útvarov, zachované lesné a nelesné spoločenstvá.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Rozsutec.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Jánošíkove diery, spomedzi turisticky atraktívnych lokalít sa dajú vyzdvihnúť Rozsutec a Šútovský vodopád.

Národný park Veľká Fatra

Zriadený nariadením vlády SR č. 140/2002 Z. z., výmera: 40 371 ha, informačné stredisko: IS v Ružomberku.

Ochrana je zameraná na zachovanie pôvodných ekosystémov v jedinečnej a prirodzenej krajinskej štruktúre, revitalizácia čiastočne pozmenených ekosystémov a biotopov, zachovanie pôvodnej a chránenej fauny a flóry. Veľká Fatra patrí medzi najrozsiahlejšie a najtypickejšie jadrové pohoria Slovenska, kde sa zachovalo mnohotvárne a málo narušené prírodné prostredie. Na území Veľkej Fatry prevažujú horské druhy živočíchov. Dosiaľ v nej bolo zistených okolo 110 druhov hniezdiačich vtákov a 60 druhov cicavcov. Zo šeliem možno spomenúť medveďa, rysa a vlka. Hniezdi tu orol skalný.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Harmanecká tiesna.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH - hrebeň

Veľkej Fatry (celková charakteristika územia NP), NCH Gaderská dolina – Blatnický hrad (príroda Gaderskej doliny), NCH Pamäťohodnosti Vikolínce (Biely potok – Vikolínec – okolie PRLA Vikolínec).

Národný park Poloniny

Vyhlásený nariadením vlády SR č. 258/1997 Z. z., výmera: 29 805 ha, informačné stredisko: IS Nová Sedlica.

Lesy, najmä bukové a jedľovobukové, sú dominujúcou prírodnou zložkou Polonín a zaberajú 80 % z ich výmery. Práve na území tohto národného parku je najvyššia koncentrácia prírodných lesov (pralesov) na Slovensku. Na ich ochranu bolo doteraz vyhlásených 6 NPR. Pre územie národného parku sú tiež charakteristické horské lúky - poloniny, ktoré sa nachádzajú na hlavných hrebeňoch Bukovských vrchov. Vysokou biologickou diverzitou sa vyznačuje aj fauna národného parku.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Stuzica, NPR Jarabá skala, NPR Havešová, NPR Rožok.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Miroslava Poliščuka v Uliči.

Národný park Muránska planina

Vyhlásený nariadením vlády SR č. 259/1997 Z. z., výmera: 20 318 ha, informačné stredisko: IS Muráň.

NP Muránska planina sa nachádza v západnej časti Slovenského rudohoria a predstavuje geomorfologicky významné krasové územie. Jeho jadro tvorí vápencovo-dolomitická planina s početnými krasovými útvarmi. Príroda Muránskej planiny je bohatá na vzácne a málo pozmenené spoločenstvá rastlín a živočíchov s viacerými reliktnými a endemickými druhmi. Rastie tu viac ako 90 chránených druhov, 35 endemitov a subendemitov a niekoľko reliktov.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Hrdzavá, NPR Fabova hoľa, NPR Malá Stožka, NPR Veľká Stožka.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Veľká lúka – Muránsky hrad, NCH Stožky, NCH Hradová.

Národný park Slovenský raj

Vyhlásený nariadením vlády SSR č. 23/1988 Zb., výmera: 19 763 ha, informačné stredisko: IS Hrabušice – Podlesok.

Zachovanie a ochrana výnimočného a jedinečného územia Západných Karpát s ucelenými komplexmi lesných, skalných, lúčnych a mokradných biotopov v krasovom území s významnými geomorfologickými fenoménmi (rokliny s vodopádmi, kaňony) a vysokou

biodiverzitou. Rozsiahle komplexy prírodných lesov, osobitne významné sú porasty reliktných borín, zachované vápencové slatiny a penovcové prameniská. Vzhľadom na krasové územie sa tu nachádza viac ako 200 jaskynných priestorov so zímnným výskytom netopierov.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Sokol, NPR Kyseľ, NPR Piecky, NPR Suchá Belá, NPR Prielom Hornádu, NPR Hnilecká jelšina, NPR Vernárska tiesnina, NPR Holý kameň, NPR Stratená.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Mládeže, NCH Prielom Hornádu, NCH Juh, NCH Občasný prameň - Havrania Skala, NCH Dobšinská ľadová jaskyňa, NCH Novoveská Huta, NCH Dobšinská Maša, NCH Stopy baníckej slávy v Mlynkoch, NCH Vernár - Kráľova Hoľa, NL Podlesok, NL Kláštorisko, NL Dobšinská ľadová jaskyňa, NL Dedinky, NL Čingov, NL Hranovnicke pleso, NL Klauzy, NL Kopanec, NL rokliny Slovenského raja, NL Závrť Ďurkovec, NL Závrť Okružla jama.

Národný park Slovenský kras

Zriadený nariadením vlády SR č. 101/2002 Z. z., výmera: 34 611 ha, informačné stredisko: výstavný priestor v Rožňave - umiestnené informačné panely o NP.

Ochrana je zameraná na anorganické a geologické javy, rastlinné a živočíšne druhy a ich biotopy.

Rastliny a rastlinné spoločenstvá sú najpôsobivejšou zložkou prírody Slovenského krasu. V pestrej mozaikovitnej štruktúre vegetácie sa odráža geografická poloha na styku dvoch floristicky rôznych oblastí (panónskej a karpatskej), geologická stavba i rozmanitosť krasového reliéfu, inverzia klímy v tiesňavách a veľká diverzita ekotopov vytvorili vhodné podmienky pre vznik endemitov a zachovanie reliktov tohto územia. Vegetačná pestrosť podmieňuje najmä krasový fenomén, ktorý úzko súvisí so zvláštnym zvetrávaním vápencov a ich chemickými procesmi.

Najvýznamnejšie a najznámejšie MCHÚ v NP: NPR Zádielska tiesňava.

Náučné chodníky a náučné lokality: NCH Domicia, NCH Jasovská skala, NCH Zádielska tiesňava.

Správu a manažment národných parkov zabezpečuje Štátna ochrana prírody SR. V prípade záujmu o bližšie odborné informácie o problematike národných parkov sa môžu záujemcovia kontaktovať na riaditeľstvo organizácie alebo priamo na konkrétne pracoviská (správy národných parkov).

Ing. Andrej Sanitár
Štátna ochrana prírody SR

Prehľad chránených území v Slovenskej republike (stav k 31. 12. 2006)

Kategória	Počet	Výmera chráneného územia (ha)	Výmera ochranného pásma (ha)	% z rozlohy SR
Chránené krajinné oblasti	14	522 579	-	10,66
Národné parky	9	317 890	270 128	11,99
Chránené areály	170	5 444	2 146	0,15
Prírodné rezervácie	384	12 869	254	0,27
Súkromné prírodné rezervácie	2	52	0	0,00
Národné prírodné rezervácie	219	83 739	2 663	1,76
Prírodné pamiatky	228	1 539	237	0,04
Národné prírodné pamiatky	60	59	1 311	0,03

Zdroj: ŠOP SR

